

The article deals with the main aspects of using information technologies in foreign language learning and teaching at Swedish schools. Advantages and disadvantages of computer-based foreign language education are found out; the role of the teacher in efficiency of this teaching means is defined.

Key words: foreign languages, information technologies, laptops.

УДК 37(09)(47)+811(07)

А.Ф. Паладьєва
м. Умань, Україна

ЗГАСАННЯ ДИСКУСІЙ НАВКОЛО ВИКЛАДАННЯ СТАРОДАВНІХ МОВ (1905-1917 РР.)

Наразі, коли відбувається модернізація національної освіти, коли в контексті інноваційних процесів в освіті з'являється подекуди підвищена увага до античності і класичних мов, посилюється зацікавленість науковців проблемами педагогічних дискусій щодо викладання стародавніх мов у гімназії другої половини XIX — початку XX століття. Адже саме розуміння причин цієї полеміки, її змісту, напрямів, порівняння різних поглядів і позицій може допомогти уникнути помилок у модернізації сучасної шкільної освіти.

Досліджувану проблему у своїх працях розглядали учасники реформування освіти того часу (К. Ушинський, Є. Шмід, Д. Тихомиров, О. Мусін-Пушкін, Д. Галанін, І. Альошинцев, С. Степанов, П. Каптерев та ін.). Проте їхні розвідки мали частіше інформаційний характер, ніж аналітичний.

У радянський період до проблеми дискусій навколо стародавніх мов зверталися окремі дослідники (М. Ганелін, Ф. Корольов, М. Константинов, О. Піскунов, Е. Дніпров, Є. Мединський та ін.). Однак їх дослідження мали дещо фрагментарний, опосередкований характер, були певного ідеологічного спрямування.

У період незалежності України з'являються праці, які торкаються проблеми різних поглядів на реформу гімназійної освіти. Водночас проблема дискусій навколо стародавніх мов розглядається, на наш погляд, опосередковано, у наукових розвідках вона є скоріше супутньою (Л. Березівська, Л. Гаєвська, Т. Мащенко, С. Максимова, С. Фатальчук, Л. Нікшінова та ін.).

Мета статті — виявити причини згасання педагогічних дискусій щодо навчання стародавніх мов у гімназіях у 1905-1917 роках.

Як відомо, революційні заворушення 1905 року захопили й учнівську молодь. Припинення занять, зібрання, резолюції, страйки — усе це стало ознакою середньої школи того часу. Навіть була створена всеросійська революційна партія учнів старших класів, яка організовувала бойкоти викладачам, інспекторам, директорам. Ця організація мала своїх представників у всіх гімназіях і реальних училищах, налагоджувала тісні контакти зі студентськими революційними гуртками, з Радою робітничих депутатів.

На час призначення нового міністра народної освіти (листопад 1905 р.) І. Толстого, віце-президента Академії мистецтв, більшість середніх навчальних закладів у Петербурзі й інших містах держави застрайкували повністю або функціонували лише наполовину, тобто школи відвідували лише учні молодших класів (I-IV кл.).

Гімназисти вимагали свободи зібрань, негайного скликання народних представників, недоторканості особистості, звільнення тих чи інших учителів, відміни посиленого нагляду за учнями, вимагали відміни обов'язкового носіння гімназійної форми, політичної амністії, надання старостам-учням права контролювати виставлення оцінок викладачами та багато іншого.

До всього цього в багатьох гімназіях частина вчителів, заграючи з учнями, підтримували

їх у цих вимогах. Пізніше І. Толстой писав, що створювалося враження жахливого хаосу і неймовірної невірноваженості [1, с. 87].

І справді, школа стала некерованою. Почавшись зі співу революційних пісень, зривання і знищення царських портретів у навчальних закладах, учнівські рухи перейшли до крайніх проявів, до суто анархічних дій. Гімназисти і реалісти були в перших рядах революційних борців за народні права, з'являлись на барикадах, кидали бомби в гімназіях і навіть брали участь у пограбуваннях банків, винних магазинів і приватних осіб.

Зрозуміло, що в такій ситуації, робити щось конкретне з реформування середньої освіти, як того вимагала громадськість, було неможливо. Треба було спочатку вгамувати розбурхану школу і ввести її життя в нормальне русло. Треба віддати належне І. Толстому, якому, справді, вдалося це зробити. Він знайшов ті важелі впливу на громадськість, які певною мірою її задовольнили: надання більшої самостійності педагогічним радам, введення державного громадського елемента в управління державним закладом, а також залучити до діяльності школи сім'ю тощо.

Один за другим з'являються відповідні циркуляри і розпорядження, що їх зустріли в суспільстві по-різному. Але, без сумніву, вони сприяли встановленню деякої рівноваги в діяльності гімназій і реальних училищ. Починаючи з січня 1906 р. заняття відновилися майже в усіх середніх навчальних закладах [5, с. 142].

Здавалося, тепер можна спокійно доводити реформу школи до кінця. Але весною 1906 р. пішов у відставку Кабінет міністрів на чолі з С. Вітте. Було замінене і міністра народної освіти. Ним став 24 квітня 1906 р. П. Кауфман, який спрямував свою діяльність на «закручування гайок», тобто на повне знищення демократичних принципів управління школою та забезпечення контрольованої регламентації діяльності середньої школи.

Так, 5 серпня 1906 р. та 4 липня 1907 р. він видає циркуляри, які цілком обмежують вплив батьків на діяльність школи. З'являються циркуляри, які під страхом покарання наказують не нехтувати навчанням і вимагають старанного навчання.

Одночасно з цими суворими заходами скасовуються «залишки недавніх вольностей»: знову наголошується на обов'язковості гімназійної форми, категорично забороняються будь-які учнівські організації.

Не обійшов увагою міністр і стародавні мови. Циркулярами від 6 липня, 29 листопада та 5 грудня 1907 р. змінювалися вимоги до випускних екзаменів зі стародавніх мов у бік полегшення.

Досвід засвідчив, зазначалося в циркулярі від 6.07.1907 р., що і в ту пору, коли латинська мова вивчалася упродовж всього гімназійного курсу і за більшої кількості уроків, щоб підготуватися до екзамена увага учнів зосереджувалась на читанні *livre ouvert* (без підготовки) творів тих письменників, з якими їм доведеться мати справу на екзаменах, як правило Лівія і Віргілія, водночас цілком ігнорувалися твори інших, наприклад, Горація, письменників. Однак жодні надзусилля не давали позитивних результатів щодо знання творів, ладу чи побуту стародавніх народів. Останнім часом справи ще погіршилися: через малу продуктивність класної роботи, екзамени перетворилися на виснажливий і для абітурієнтів і для членів екзаменаційної комісії процес перекладу без підготовки, обраних для цієї мети уривків, який у більшості випадків виявляє повне невігластво учнів навіть у галузі елементарної граматики.

Єдиний вихід із такої ситуації Міністерство вбачало в підвищенні продуктивності класної і домашньої роботи упродовж навчального курсу, а на екзамени виносити тільки ті теми, які вивчалися протягом року.

Прихильники стародавніх мов цей циркуляр сприйняли з обуренням, наголошуючи, як писав часопис «Гермес», що класична школа збанкрутувала перед класичною освітою, яка повинна вводити молодь у розуміння античного світу, з якого виросла і розрослася сучасна культура. При цьому часопис звинувачує передовсім складну шкільну політику, що спрямовувалась не на виправлення, а на руйнування школи [14, с. 27].

Треба зазначити, що настав час і стародавні мови поступово втрачали своє привілейоване становище в навчальному процесі гімназії, так само знижувався інтерес до цього питання в пресі,

в педагогічних колах.

Противники стародавніх мов були, в принципі, задоволені результатом (їх захопили інші теми: російсько-японська війна, революції, партії, мітинги, політичні питання), а захисники класицизму не мали з ким дискутувати. Складалося враження, що проблема себе вичерпала.

Але, починаючи з 1 січня 1908 року, обставини дещо змінилися. На посаду міністра народної освіти було призначено О. Шварца, професора грецької філології, зрозуміло, великого прихильника класичної освіти. Його називали «копією Д. Толстого» [5, с. 144].

У чому ж полягала його подібність з міністром-контрреформатором, гарячим захисником стародавніх мов?

Звичайно, О. Шварц розумів, що повернутися до «толстовської школи» неможливо, адже треба було враховувати сучасні реалії. Тому, перш за все, він повертає перевідні екзамени циркуляром від 2 березня 1908 р. [10, с. 51-55]. Він не приховує, що до нього надходили численні клопотання про відміну екзаменів, але він «з міркувань педагогічного характеру» визнав за необхідне їх запровадити, не цікавлячись думкою педагогічних рад і навіть суспільства. Хоч всю процедуру і екзаменаційні предмети визначав сам, не довіряючи радам навчальних закладів [5, с. 144].

До речі, цим циркуляром вводились письмові екзамени з латинської мови в IV і VI класах.

Громадськість цей циркуляр зустріла з почуттям «близьким до обурення», яке підтримав і «Вестник Европы», який цілком резонно писав, не вдаючись в оцінні судження, що з моменту відміни екзаменів минуло не мало часу і всі до цього звикли. Аж раптом, за два місяці до кінця навчального року волею нового міністра треба проводити екзамени [6, с. 872].

Критикували цей циркуляр і за те, що він був «складений поспіхом», що «вражало штучністю встановленої системи», що він «визначав одноманітний порядок екзаменів в усіх середніх навчальних закладах» [6, с. 872].

Особливе обурення викликало те, що процедура екзамена залишалася старою, тобто «урочиста обстановка», присутність почесних гостей, «опитування всіх за один день, хоч би до пізньої ночі», «відповіді по білетах і механічна, незворотна оцінка відповідей» [6, с. 873].

Саме поверненням перевідних екзаменів, посиленням державного управління навчальними закладами діяльність О. Шварца як міністра була дуже схожою на стиль роботи Д. Толстого в 70-80-х роках XIX ст. Проте в питанні розвитку класичної освіти він дотримувався того напрямку, який був встановлений протягом останніх років: стародавні мови вже не мали переважного характеру в навчальному процесі і втрата ними свого значення навіть поглиблювалася. Про це свідчать циркуляри «О дополнительных испытаниях по греческому языку для посторонних лиц» (28 квітня 1908 р.) та «О числе уроков по греческому языку в 5, 6 и 7 классах гимназий, поименованных в п. 4, Высочайшего повеления 20-го июля 1902 г.» (2 лютого 1908 р.) [9, с. 25; 11, с. 50-51].

Наприклад, згідно з останнім циркуляром кількість уроків грецької мови було значно зменшено: у V класі — 5 тижневих годин, у VI — 3 год. і в VII — 4 години понад всі інші навчальні предмети. Для тих, хто вивчав грецьку мову факультативно, Міністерство народної освіти встановило, що вивчення у всіх трьох класах відбувається протягом 3-х год. тижнево [11, с. 50-51].

Така кількість годин на вивчення грецької мови зберігалася і в наступні навчальні роки: 1907-1908, 1909-1910, 1910-1911.

Проте захисникам класицизму важко було змиритися з таким станом речей стосовно стародавніх мов. Усе-таки з приходом О. Шварца на посаду міністра у них з'явилася надія на можливість піднесення престижу і значення стародавніх мов, ураховуючи нові умови і вимоги життя. Цьому сприяло відкриття науково-педагогічного журналу «Гермес», видавцем якого був відомий викладач стародавніх мов, завідувач гімназії при церкві Св. Катерини С. Цибульський, а головним редактором — професор Імператорського історико-філологічного інституту Малеїн.

Часопис цілком присвячувався проблемам класичної освіти. Автори аналізували причини невдач у викладанні стародавніх мов, шукали шляхи виходу із затяжної кризи, дискутували між

собою і своїми опонентами. Щоб вийти з цього становища, автор пропонує збільшити кількість годин на стародавні мови і покращити їх викладання на класичних відділеннях філологічних факультетів університетів.

На цю статтю Г. Зоргенфрема журнал «Русская школа» писав, що єдиний спосіб оздоровлення класичної школи, єдиний спосіб завоювати повагу в малокультурному суспільстві — повний моральний розвиток неокласиків з минулим, насамперед відмова від привілейованого становища, яке морально не було нею завойоване. Класична школа перебувала в постійній залежності, її весь час вели хибним шляхом, «не залишаючи простору для індивідуальних дослідів [14, с. 28].

У журналі «Гермес» (№ 2) з'явилася стаття відомого професора С.-Петербурзького університету Ф. Зелінського («Наши цели»), у якій автор переконливо захищає класичну освіту і вважає, що в піднесенні її престижу велику роль відіграє вчитель, його любов і віра у свою справу. Він звертається до совісті учителів стародавніх мов з питанням, чи впевнені вони, що «доручена вашому піклуванню ідея являє собою важливе культурне надбання?» [3].

Іншого разу професор писав, що для того, щоб освіта вийшла з кризи і реформи принесли успіх, а також зрівнялася з освітою європейського суспільства, треба вивести громадськість із мимовільної помилки, яка призвела до недоброзичливого ставлення сучасного суспільства до античності. Цьому, на його думку, може сприяти тільки класична школа, в основі якої лежить «античність, як елемент культури, античність, як фактор освіти» [4, с. 3].

З відомим професором у дискусію вступив М. Соколовський на сторінках журналу «Русская школа», який вважав, що в інтересах класицизму доцільно мати невелику кількість шкіл зразкових, які вільно будують свої програми і все внутрішнє життя. Тільки в такий спосіб можна переконати суспільство, яке прагне тепер вільного вибору між різними типами шкіл, що вільно конкурують [14, с. 29].

Звичайно, міністр О. Шварц, будучи прихильником класичної освіти, як уже зазначалося, не міг не зважати на вимоги часу, але і не враховувати думку своїх прибічників йому було складно. П'ятий раз за вісім років він порушує питання про реформу, але зовсім по-своєму. Із архівів Міністерства народної освіти дістають попередні проекти: відбувається перегрупування предметів і виходить малооригінальний проект, яким передбачаються гімназії трьох типів: з двома стародавніми мовами, однією латинською мовою і без стародавніх мов.

Згідно з цим проектом на латинську мову у перших двох типах гімназій відводилося по 32 години на тиждень, а на грецьку — в гімназіях з двома стародавніми мовами — 24 години.

Учні всіх типів гімназій мали доступ до університету, а ті, хто вступав на історико-філологічний факультет, мали обов'язково знати латинську мову. Цей проект міністр подав на обговорення у липні 1910 р. в Державну Раду. А восени цього ж року його було звільнено з посади міністра народної освіти, а призначено директора ліцею цесаревича Миколи Л. Кассо, людину консервативних поглядів. Він не поспішав з реформами, а вважав за головне — забезпечити порядок у школі під суворим контролем Міністерства.

Пізніше в VII Державну Раду надійшов проект реформи середньої школи, розроблений комісією з народної освіти, створеної в Держаній Думі за підписом 116 її членів.

Чим же був цікавий цей проект? А тим, що в його основу були покладені два принципи: 1) доступність середньої і вищої освіти широким верствам, і 2) правильність постановки навчально-виховної справи, що гарантувало б належну підготовку розумово, морально і фізично розвиненої людини, чесного громадянина і працездатного працівника [7, с. 86].

З огляду на предмет нашого дослідження, варто звернути увагу на те, що розробники проекту пропонували мати загальноосвітні школи двох типів: з однією стародавньою мовою і без стародавньої мови, але з двома новими мовами та природознавством. За цим проектом особи, які закінчили школу з однією латинською мовою, набували право вступу у всі вищі навчальні заклади. Ті учні, які не вивчали латинську мову, можуть також вступати у всі вищі навчальні заклади й університети, крім філологічного факультету, в який вони повинні скласти окремо екзамен з латинської мови.

Згідно з таблицею тижневих уроків на латинську мову відводилось 20 годин.

Була створена спеціальна комісія, яка мала на основі проекту реформи середньої школи за підписом 116 депутатів розробити відповідний законопроект. Розпочалася широка дискусія навколо цього питання. Проте проблеми стародавніх мов майже ніхто не торкався. Вони займали тепер другорядне значення, про що свідчить навчальний план на 1912-1913 навчальний рік.

Дотримуючись визначеної позиції, міністр народної освіти Л. Кассо видав циркуляр «О мерах к усилению познаний в древних языках» від 3 червня 1912 р., у якому нагадував про належне виконання програми викладання стародавніх мов і вимагав виправлення становища [15, с. 39]. Крім того, Л. Кассо намагався надати викладанню стародавніх мов інший відтінок — культурологічний, тобто, вважав він, треба більше уваги надавати культурі та історії античного світу, про що не раз говорили «неокласики», як тепер називали прихильників цього напрямку.

І вже в програмах на 1912-1913 навчальний рік зверталася увага на необхідність ознайомлення учнів з античною культурою. А в наступному 1913-1914 навчальному році був уведений у гімназіях такий предмет, як «Антична культура». Відчувши з боку Міністерства народної освіти певне послаблення у викладанні стародавніх мов, прихильники класицизму активізувалися в пресі.

Невідомо, який би розвиток мали такі тенденції у викладанні стародавніх мов, якби не раптова смерть Л. Кассо у листопаді 1914 р, міністром було призначено П. Ігнатьєва, якого називали «мислячим політиком із середовища ліберальної аристократії», який у 1907-1908 роках очолював Київську губернію [12, с. 80].

Це призначення зустріли з «одностайною доброзичливістю»; його вітала преса усіх напрямів; з різних боків чулися лише схвалення.

І справді, з перших кроків свого керівництва освітою Російської імперії П. Ігнатьєв почав діяти чітко, впевнено і відповідно до вимог часу. Свою позицію сучасного реформатора він оголосив на нараді попечителів навчальних округів, яка відбулася в лютому 1915 року, де заявив, що «школа повинна служити життю і потребам населення».

З 21 по 26 квітня 1915 року відбулася нарада з питань реформи середньої школи. На обговорення були внесені такі питання: 1) завдання і мета середньої школи; 2) тривалість курсу середньої школи; 3) біфуркація і центри (тобто розділення школи на спеціальні класи і на відділи); 4) коло предметів, на яких повинна ґрунтуватися загальна освіта; 5) обсяг знань і перелік предметів, необхідних у курсі середньої школи; 7) жіноча середня школа і спеціальне навчання та 8) взаємовідносини сім'ї і школи [13, с. 452].

Протягом шести днів учасниками наради було висловлено багато різних думок, пропозицій згідно з порядком денним, вироблено загальні положення, визначено напрями реформи середньої школи. Для детального опрацювання цих положень — створення нового статуту, визначення типу школи, розробки початкових планів і програм було вирішено створити відповідні комісії, які зайнялися б цими питаннями. Також утворили 12 комісій згідно з кількістю предметів, що викладалися у середній школі. Крім того, ще 3 комісії мали завдання обговорити питання морального, естетичного і фізичного виховання учнів.

Врешті-решт після ще кількох днів роботи учасники наради виробили таблицю уроків усіх типів середньої школи. Комісія намітила, починаючи з IV класу, розподіл на три відділення (власне чотири), зі збереженням у кожному з них за російською мовою значення найважливішого предмета як сказано в передмові до «Матеріалов по реформе средней школы». Перше відділення — названо новогуманітарним: латинська мова не викладається, натомість обов'язково вивчається одна з нових мов; за кількістю годин переважають гуманітарні предмети (російська мова, історія, географія). Друге відділення — названо гуманітарно-класичним: вивчається латинська мова, одна з нових мов, а також ті самі предмети. Третє відділення — реальним. Тут обов'язково вивчається одна з нових мов, переважають предмети реальні з розгалуженням на математичні та природничі.

Як же зреагувала громадськість на такі нововведення? Цікавою з цього приводу є думка В. Науменка, який виступив у журналі «Вестник Европы» з великою статтею «Проект работы

средней школы».

Що стосується стародавніх мов, то він вважає, що комісія визначила місію латинської мови неправильно. На його думку, латинська мова повинна вивчатись і в негуманітарній і гуманітарно-класичній гімназіях як загальноосвітній предмет [8, с. 283]. Якби комісія, далі міркує він, більш уважно поставилася до схильностей і здібностей дітей, що наближаються до юнацького віку, які починають розрізняти гуманітарні й реальні науки, то вона не позбавила б новогуманітарне відділення вивчення латинської мови. З другого боку, якби комісія не побоялась відкрито визнати повну застарілість і непридатність класичної шкільної дисципліни, то вона не запровадила б на гуманітарно-класичному відділенні латинську мову в такій посиленій порції (по 6 уроків майже в усіх класах). До речі, нині ми б сказали у такому великому обсязі. Тобто комісія об'єднала б обидва відділення в одне — гуманітарне, а латинській мові виділила розумну кількість годин [8, с. 283].

Крім того, він пропонує об'єднати обидві гуманітарні гілки в одну, в результаті чого, таблиця розподілу уроків зміниться мало.

Якщо більшість прихильників вважали, що на стародавні мови, а точніше, на латинську, виділено недостатню кількість годин, то були й такі серед тих же прихильників, які вважали, що кількість виділених уроків не вирішує справи. Адже з інших предметів гімназійного курсу уроків ще менше, однак говорити про низьку успішність не доводиться.

До дискусії щодо шкільної реформи долучалося чимало зацікавлених осіб — і більш, і менш компетентних, але всіх їх об'єднала зацікавленість шкільною справою.

У кінці 1916 р. всі ці дискусії припинилися, як була зупинена взагалі ігнат'євська реформа. Уряд не підтримував її, а сам П. Ігнат'єв 27 грудня 1916 року був звільнений.

Після лютневої революції міністром було призначено А. Мануйлова, який на першій зустрічі з учителями 29 березня 1917 року оголосив принципи, на яких мала будуватися нова школа: на принципі демократизації, на принципі децентралізації, на принципі свободи. У виступах і зверненнях до міністра звучала вимога побудувати нову школу. Наприклад, Н. Золотавін (ініціали рос. — А. П.) висловив думку, яку активно підтримало зібрання. На жаль, російська державна школа віджилого режиму залишила багато сумних спогадів; на ній з особливою силою відбився старий лад, для багатьох у суспільстві вона видавалася безнадійно хворим організмом. Тепер рухнули прогнилі підпірки, треба будувати нову будівлю, треба разом знищити залишки старої мертвотної школи, що глибоко вкоренилася в її життя, в нашу власну психіку, в наші звички, які є не тільки гальмом у створенні нової школи, а приховують велику небезпеку для нашої молоді свободи [2, с. 47].

Як відомо, у процесі лютневого і жовтневого переворотів класична школа була знищена.

Отже, період 1905-1917 рр. можна назвати періодом остаточного припинення дискусій щодо стародавніх мов. Латинська і грецька мови в цей період остаточно втрачають своє пріоритетне значення у змісті гімназійної освіти. А тому зникає сам предмет дискусій. Противники класичних мов задоволені результатом, у них відпала потреба боротися, а захисники класицизму зі змінами, що визрівали в суспільстві, втратили впевненість, підтримку з боку громадськості, з боку офіційної влади, інші соціально-економічні, політичні і духовні потреби проблеми гімназійної освіти відсунули на задній план, а потім і взагалі відкинули.

Література:

1. Воспоминания министра народного просвещения графа И. И. Толстого (31 октября 1905 г. — 24 апреля 1906 г.) / Сост. Л. И. Толстая. — М. : [б. и.], 1997. — 336 с.
2. Декларация министра народного просвещения и декларация организованного Петроградского учительства // Русская школа. — 1917. — № 1. — С. 40-52.
3. Зелинский Ф. Ф. Наши цели / Ф. Ф. Зелинский // Гермес. — 1908. — № 2. — С. 444-451.
4. Зелинский Ф. Древний мир и мы. Лекции читанные ученикам выпускным клас сов С.-Петербургских гимназий и реальных училищ весной 1903 г. / Ф. Зелинский. — СПб. : М. М. Стасюлевича, 1911. — 147 с.
5. Знаменский С. Средняя школа за последние годы (Ученическое волнение 1905-1906 г. и их значение) / С. Знаменский. — СПб. : Тип-я Б. М. Вольфа, 1909. — С. 294.

6. Из общественной хроники // Вестник Европы. — 1908. — Т. 2. — С. 871-876.
7. Ключев И. Реформа системы народного образования в Государственной Думе. Проект реформы средней школы / Ив. Ключев // Русская школа. — 1911. — № 5-6. — С. 70-87.
8. Науменко В. Проект реформы средней школы / В. Науменко // Вестник Европы. — 1916. — август. — С. 264-291.
9. О дополнительных испытаниях по греческому языку для посторонних лиц // Журнал Министерства Народного Просвещения. — 1908. — Ч. 16. — июль. — С. 25.
10. О переводных испытаниях в средних учебных заведениях // Журнал Министерства Народного Просвещения. — 1908. — Ч. 14. — апрель. — С. 51-55.
11. О числе уроков по греческому языку в 5, 6 и 7 классах гимназий, поименованных в п. 4 Высочайшего повеления 20-го июля 1902 г. // Журнал Министерства Народного Просвещения. — 1908. — Ч. 14. — апрель. — С. 50-51.
12. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX — начало XX в. / под ред.: Э. Д. Днепров, С. Ф. Егорова, Ф. Г. Паначина, Б. К. Тебнева. — М. : Педагогика, 1999. — 448 с.
13. Совещание о реформе средней школы // Школа и жизнь. — 1915. — № 18. — С. 452-457.
14. Соколов Н. Обзор педагогических журналов / Н. Соколов // Русская школа. — 1908. — № 11. — ноябрь. — С. 26-35.
15. Устав, правила, программы и распоряжения по гимназиям ведомства Министерства Народного просвещения / Сост. К. Б. Пенюжневич. — Петербург, 1916. — С. 39.

У статті обґрунтовано роль стародавніх мов у змісті шкільної освіти в період 1905–1917 рр.; розкрито зміст і особливості педагогічних дискусій щодо вивчення стародавніх мов у вітчизняних гімназіях; виявлені причини, які впливали на проведення реформування середньої школи; обґрунтовано пропозиції педагогічної громадськості і преси для вдосконалення навчального процесу гімназій; проаналізовано нормативно-правові документи з вивчення грецької і латинської мов; розглянуто різні погляди на впровадження і вивчення древніх мов; з'ясовано, що 1905–1917 рр. є періодом остаточного припинення дискусій щодо стародавніх мов; латинська і грецька мови в цей період остаточно втрачають своє пріоритетне значення у змісті гімназійної освіти.

Ключові слова: стародавні мови, гімназії, середні навчальні заклади, класицизм, реалізм, реформування, дискусії.

В статье обоснована роль древних языков в содержании школьного образования в период 1905-1917 гг; раскрыто содержание и особенности педагогических дискуссий относительно изучения древних языков в отечественных гимназиях; выявлены причины, которые влияли на ход проведения реформирования средней школы; обоснованы предложения педагогической общественности и прессы для совершенствования учебного процесса гимназий; проанализированы нормативно - правовые документы относительно изучения греческого и латинского языков; представлены различные взгляды на внедрение и изучение древних языков; выяснено, что 1905-1917 гг является периодом окончательного прекращения дискуссий по древним языкам; латинский и греческий языки в этот период окончательно теряют свое приоритетное значение в содержании гимназического образования.

Ключевые слова: древние языки, гимназии, средние учебные заведения, классицизм, реализм, реформирование, дискуссии.

The article deals with the role of ancient languages in the content of school education in the period of 1905-1917, the contents and peculiarities of pedagogical discussions with the regard to the study of ancient languages in local gymnasiums were cleared, it was found causes that influenced the progress of the reform of the secondary school; it was given background of the teaching community and the press propositions to the improvement of the gymnasiums educational process, it was analyzed legal documents with the regard to the study of Greek and Latin languages; different views on the introduction and study of ancient languages were proposed; it was revealed that in 1905-1917 was the period of the final termination of discussions regarding ancient languages; Latin and Greek language in this period finally lose their priority in the content of gymnasium education.

Key words: ancient languages, grammar schools, secondary schools, Classicism, Realism, reform, debate.